

МЕЂУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

ЗАШТИТА ЉУДСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА У СВЕТЛУ МЕЂУНАРОДНИХ И НАЦИОНАЛНИХ СТАНДАРДА

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

2022.

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Међународна научна конференција

**ЗАШТИТА ЉУДСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА У
СВЕТЛУ МЕЂУНАРОДНИХ И НАЦИОНАЛНИХ
СТАНДАРДА**

ЗБОРНИК РАДОВА

Међународна научна конференција одржана је 20. маја 2022. године на
Правном факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици

Косовска Митровица, 2022.

Штампање овог Зборника помогло је Министарство просвете, науке
и технолошког развоја Републике Србије

прегледни рад
достављен: 03. 04. 2022.
прихваћен за објављивање: 01. 05. 2022.
УДК 47.951.2(497.11)

Др Данијела ПЕТРОВИЋ*

МОГУЋНОСТИ УНАПРЕЂЕЊА ЕФИКАСНОСТИ ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА

Апстракт

Инсистирање на решавању питања ефикасности правосудног система детерминисано је принципом према коме закаснела правда није правда (*Justice delayed is justice denied*). Дужина трајања судских поступака обесмишљава правду, те је на држави да створи услове за ефикасније функционисање правосуђа које ће омогућити свим грађанима заштиту угрожених и повређених права у разумном року. Решавање питања (не)ефикасности правосудног система и уштеда које се тиме могу остварити није једноставно. Променама закона и реформама правосудног система чине се напори како би се ефикасност система повећала, али су у пракси помаци јако мали, те се стиче утисак да досадашње промене нису омогућиле адекватан напредак.

Неопходност повећања ефикасности парничног поступка има оправдања, поред потребе за заштитом права у разумном року и у чињеници да парнични поступак апсорбује значајну количину ресурса чијом би применом у другим областима могло да се повећа друштвено благостање. Чињеница да трошкови парничног поступка утичу на ниво индивидуалног благостања парничних странака, али и друштвено благостање, јер трошкове функционисања судова сnose порески обвезници, активност на повећању ефикасности у њиховом спровођењу чине оправданим и неопходним.

Анализом у раду указује се на узроке неефикасности парничног поступка, могућност његовог унапређења и значај који судије и адвокати имају у томе. Анализа у раду ограничена је на грађанскоправне парничне поступке покренуте у циљу заштите субјективних грађанских права.

Кључне речи: парнични поступак, неефикасност, судије, адвокати.

* Доцент, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, danijela.petrovic@pr.ac.rs

1. УВОД

Заштита повређених или угрожених субјективних права у парници подразумева и захтева одређени квалитет. Да би правна заштита испунила своју сврху, неопходно је да буде законита, истинита, поуздана, али и ефикасна и економична. Ефикасност је централни појам чикашке школе економске анализе права, која приписује економску логику *common law* систему материјалног и процесног права. Остваривање економичне правне заштите подразумева убрзање поступака и смањење његове цене коштања. Систем који може да пружи правну заштиту уз остваривање наведених циљева представља ефикасан систем. Оцена ефикасности правног система врши се применом лако мерљивих критеријума ефикасности, тј. утрошеном количином новца и времена. Поред ових критеријума на квалитет правне заштите значајно утиче и професионалност појединаца који у остваривању правне заштите учествују. Проблем на који се код овог показатеља квалитета правне заштите наилази јесте његово тешко квантитативно мерење и изражавање.¹

Захтев за судском заштитом и интервенцијом права показује да стране у спору нису могле спор да реше на други начин и да је посредовање суда неопходно. Обавеза правосудног система је да обезбеди заштиту повређених или угрожених права у разумном року. Остваривање права на правично суђење предвиђено је Европском конвенцијом о људским правима, према којој свако чија су права угрожена или повређена има право на правично суђење у разумном року пред непристрасним судом образованим на основу закона.² Уставом Републике Србије установљен је, а Законом о уређењу судова организован судски систем у нашој земљи кога чине судови опште и судови посебне надлежности.³ У судском систему није посебно организован парнични суд, али се под парничним судом подразумева суд који у обављању судске функције примењује парничну процедуру.⁴

¹ Г. Кнежевић, „Ефикасност арбитраже и правила о сведочењу и вештачењу: „Има ли места рационализацији?“, *Зборник радова Правног факултета у Загребу*, вол. 63, бр. 3-4/2013, 659- 682.

² Члан 6. Европск конвенције о људским правима. Европски суд за људска права, Council of Europe, Strasbourg, www.echr.coe.int

³ Закона о уређењу судова, „Сл. гласник РС“, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – др. закон, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 – др. закон, 13/2016, 108/2016 и 113/2017;

⁴ Г. Станковић, *Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право*, Правни факултет у Нишу 2007, 86-89.

Иако је испољила бројне недостатке у смислу дужине трајања, парничних трошкова, неефикасности и сл. парница⁵ је још увек најчешћи начин остваривања заштите угрожених или повређених права, те у том смислу има велики значај за развој права. У исто време за велики број оштећених, али и правника који имају аверзију према примени алтернативних метода решавања спорова, решавање спора судским путем представља једини правичан начин решавања спора.

Неефикасност парничног поступка и неоправдано трајање судских поступака указују на потребу за променама у циљу ефикасније заштите повређених права. Чињеница да велике промене и реформе захтевају нове ресурсе, а да резултати најчешће нису у складу са очекивањима и трошковима које су изазвале, намеће питање да ли је стварни пут побољшања у реформама или се решење може потражити у поштовању постојећих правила и њиховом ефикасном спровођењу.

2. УЗРОЦИ НЕЕФИКАСНОСТИ И МОГУЋНОСТИ СКРАЋЕЊА ТРАЈАЊА ПАРНИЦЕ

Питање ефикасности, односно неефикасности суђења у грађанској области и узорка трајања парничног поступка препознати су у правној теорији и судској пракси као озбиљан проблем. У земљама бивше Југославије питање потребе за променама у оквиру ове области актуелно је од прве половине деведесетих година XX века, док је у Србији промена Закона о парничном поступку покренута на почетку XXI века. Пораст интересовања у складу је са порастом потреба за заштитом угрожених или повређених права, односно порастом броја повреда насталих као последица савремених услова живота и рада, али и промоције људских права.

Повећање ефикасности правосуђа у Србији детерминисано је захтевима и препорукама које је Србија у преговорима за приступање ЕУ и Поглавља 23 преузела као обавезу. Испуњењем захтева створена је основа за реформу правосуђа. У процесу реформе и стварања услова за повећањем ефикасности правосудног система указано је на неопходност решавања старих предмета, јер је у решавању новјих предмета приметна повећана ефикасност. Решавањем питања ефикасности правосудног система стварају се услови за брже остваривање заштите угрожених права оштећених, повећава сигурност оштећених и свих који се потенцијално могу наћи у том положају и остварују уштеде ресурса који су тим поводом ангажовани.

⁵ Парница и парнични поступак нису синоними, али се у раду неће инсистирати на разлици између ових појмова.

Узроци неекономичности поступка и суђења ван разумног рока су бројни. Бројност учесника у парничном поступку (штетник, оштећени, њихови правни заступници, односно адвокати, вештаци, суд и други) и фактора који утичу на дужину трајања поступка указују на могућност утицаја сваког од њих на дужину и ефикасност поступка. У исто време управо бројност ученика и фактора који утичу на дужину трајања поступка указују на могућност деловања на сваког од њих како би се поступак остваривања заштите повређених или угрожених права остварио у складу са принципом ефикасности.

Фактори који утичу на ефикасност и дужину трајања парничног поступка односе се на количину ресурса ангажованих у овој области у смислу броја судница и судија, поступање судија, адвоката и парничних странака, комуникацију између учесника и сл.

Дужина трајања парничног поступка може бити одређена количином ресурса ангажованих у правосуђу, односно судским капацитетима, али утицај овог фактора није пресудан. Повећан обим послова и потреба за повећањем ефикасности у раду судова може, али не мора да подразумева повећање броја судница и судија, већ корекцију у организацији рада судова и промену радног времена судова. Промена у организацији рада судова у смислу да се постојећи број судница користи у више смена (што није случај у нашој земљи), омогућила би да се у току дана може организовати више рочишта, чиме се повећава број поступака у којима се у току дана поступа. Повећање броја судија представља могућност, али не значи увек и решавање већег броја спорова. Повећање броја судија не може да прати пораст броја захтева за заштитом права (пораст броја оболелих не подразумева нередкино повећавање броја лекара, већ проналажење лека). Адекватном алокацијом људских ресурса у области правосуђа и утврђивањем броја предмета по судији може да се утиче на пораст продуктивности у раду судија.⁶

Чињеница да је утицај суда и судија на поступак у односу на друге учеснике већи, указује на то да је неефикасност поступка последица пропуста у организацији рада суда, али и пропуста у раду судија.⁷ Поред судија на ток и ефикасност поступка утичу и адвокати које стране у спору ангажују. Интереси

⁶ Велики изазов за српско правосуђе представља неравномерна оптерећеност судија. Није непознато да се највећи број предмета решава у судовима у Београду, док је број предмета у судовима у осталим деловима Србије значајно мањи.

⁷ У циљу повећања ефикасности у раду судија донет је Правилник о критеријумима, мерилима, поступку и органима за вредновање рада судија и председника судова који је у примени од јануара 2015. године којим је предвиђено оцењивање рада судија и председника судова кроз квалитет и квантитет одлука које доносе. Правилник је доступан на: <https://vss.sud.rs/.../вредновање-рада-судија-и-председника-суд>

адваката неретко су супротстављени са интересима клијената које заступају што указује на проблем познат као принципал-агент проблем. О поступању судија и адвоката у парничном поступку биће више речи у другом делу рада.

На ефикасност парничног поступка значајно утиче и активност и одговорност парничних странака.⁸ Имајући у виду то да су стране у спору најбоље упознате са узроком и чињеницама насталог спора, неопходно је њихово активно учешће у расветљавању и решавању спорног предмета у поступку. Модерни парнични закони конципирани су тако да је дата могућност странкама да буду саслушане, а на суду је да странкама омогући коришћење процесних овлашћења. Треба истаћи да „саслушање странака није дужност, већ право, није обавеза, већ овлашћење. Странка га може, али не мора користити“.⁹ Активно учешће странака у парничном поступку и изношење чињеница може значајно да утиче на скраћење времена трајања поступка, а тиме и на смањење трошкова поступка и пораст ефикасности у решавању спорова. Поред активног учешћа странака у поступку, неопходно је и њихово адекватно санкционисање уколико неоправдно изостану са рочишта.

*У настојању да парнични поступак учини економичнијим и ефикаснијим законодавац је учинио напоре у смислу измена и допуна ЗПП. Тако је остваривање права на суђење у разумном року уграђено у Закон о парничном поступку из 2004. године.¹⁰ Законом о парничном поступку из 2011. године (поред осталих измена) инсистирало се на поштовању начела правичног суђења у разумном року и уведен је *временски оквир*¹¹, којим је проблем великог броја нерешених предмета требао да буде решен, односно убрзан парнични поступак и тиме повећана ефикасност судова.¹² Законско утврђивање временског оквира, односно временског трајања поступка ствара услове за окончање дуготрајних парница, и смањење трошкова које она*

⁸ Професор Алеш Галич ефикасну правну заштиту поистовећује са чамцем у коме су суд, тужилац и тужени, односно њихови заступници. Чамец ће брже пловити ако сви у њему веслају, односно поступак може брже бити завршен ако све стране предузимају активности које воде ка томе да процес што краће траје и одвија се уз што мање трошкова. Вид.: Галич А., „Ограничење могућности изношења новота и циљ грађанскога парничног поступка“, *Зборник Правног факултета у Загребу*, 63, бр.3-4/2013, 799-820.

⁹ С. Трива, М. Дика, *Грађанско парнично процесно право*, Народне новине, Загреб, 2004, 154.

¹⁰ Чл. 10. ст. 1. Закон о парничном поступку – ЗПП, „Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014;

¹¹ Временски оквир подразумева прелиминарни план расправљања који одређује број дана и распореда радњи на рочиштима, али и одређивање судских рокова, Ракић-Водинелић В., „Закон о парничном поступку Србије 2011“, *Правни записи*, год II, бр. 2, 2011, 516.

¹² Чл. 10. ст. 2. ЗПП.

узрокује. Изменама Закона о парничном поступку из 2014. године¹³ акценат је на заступању странака у поступку у циљу заштите интереса неуких странака, што је требало да води скраћењу дужине трајања поступка и порасту његове ефикасности. Скраћење дужине трајања парница, решавање старих предмета којима су наши судови оптерећени, али и ригорознија примена закона могу значајно утицати на ефикасност судова и тиме на ниво друштвених трошкова које област заштите права условљава.¹⁴

За остваривање ефикасности парничног поступка важно је да свака законом предвиђена фаза поступка буде добро припремљена. Не може се очекивати да поступак буде ефикасно и брзо спроведен, ако су у појединим фазама направљени пропусти. Ефикасност поступка се може остварити ако се већ у почетној фази поступка добро испланира поступак и временски оквир процесуирања предмета. *Посебно је важно да се на самом почетку утврди оправданост тужбеног захтева. Пажљивом селекцијом тужбених захтева на самом почетку парничног поступка оцењује се којим од захтева може бити остварена заштита угрожених или повређених права, а који од њих нема основа за наставак поступка, чиме се утиче на ниво трошкова остваривања правне заштите. Поред тога могућност повећања ефикасности правосуђа може се остварити утврђивањем листе неактивних случајева, односно случајева у којима ниједна од страна није предузимала никакве кораке у дужем периоду. Период који се може узети као примерен може бити шест месеци или годину дана, у зависности од природе спора.*

У циљу побољшања функционисања правосудног система 2013. године израђена је Стратегија за ИКТ (информационо комуникационе телекомуникације), којом су утврђене области у којима је неопходна реформа, како би се побољшала и унапредила примена ИКТ. Примена ИКТ доприноси стварању услова за примену електронске поште¹⁵ у комуникацији између суда и странака (која би се примењивала у процесу достављања позива, поднесака и других пошиљки странкама у спору), а тиме и смањењу трошкова парничног поступка и порасту ефикасности у раду судова. Поред електронске комуникације између странака и комуникације између странака и судова, значајно је указати и на комуникацију између судова, управе и других органа чије ангажовање природа спора захтева. Успостављање електронске

¹³ Чл. 85. ст. 10. ЗПП.

¹⁴ Вид.: А. Мојашевић, „Студија о ефикасности парничних поступака пред Основним судом у Нишу“, *Теме*, бр. XXXIX, 2015, 1319-1340.

¹⁵ Достављање поднесака суду у парничном поступку електронском поштом пуноважно је ако су испуњени услови који су предвиђени Законом о парничном поступку, Законом о електронском документу („Сл.гласник РС“ бр. 51/09) и Законом о електронском потпису („Сл. гласник РС“ бр. 135/2004).

комуникације подразумева постојање централног регистра, али и уреда који ће посредовати у достављању одлука, заказивања рочишта и других радњи које су поступком предвиђене. За успостављање електронског саобраћаја неопходно је да адвокат у регистру адвоката назначи да је спреман да прима и доставља поднеске електронским путем.¹⁶ Добра комуникација омогућава скраћење времена и бољу организацију поступка. Ако се порука која се шаље (лично, телефоном или имејлом) не схвати и не разуме на прави начин, захтеваће нове разговоре и поруке, што води трошењу времена и ресурса, али и успорава процес остваривања заштите права.

Успостављању електронског саобраћаја и смањењу трошкова парничног поступка које би се на тај начин остварило, може значајно допринети дигитализација на чијој се примени инсистира и ради.¹⁷ Као идеју и могућност скраћења поступка правници наводе тонско снимање суђења. Применом програма који глас претвара у текст омогућава се тачност и брзина спровођења поступка чиме се повећава њихова ефикасност. У ту сврху предлог правника јесу измене ЗПП али и ЗКП.¹⁸

У циљу заштите оштећених, а из чињенице да повреда права и штета настају као последица кривичних дела, у литератури¹⁹ су се издвојила мишљења да се период од настанка штете до утврђивања њене накнаде може скратити увођењем обавеза одлучивања о захтеву за накнадом штете у кривичном поступку. Према овом ставу постојећу законску могућност накнаде штете треба искористити и прилагодити како би се оштећенима штета надокнадила у кривичном поступку, без упућивања у парнични поступак што се у нашој судској пракси чини. Бројни поступци у смислу испитивања странака, извођења доказа, вештачења и сл. обављају у кривичном, а накнадно и у парничном поступку што доводи до дуплирања времена које се на ове активности утроши, а тиме и повећања трошкова. Уколико би се омогућила

¹⁶ М. Салма, „Електронска комуникација у парничном поступку“, *Зборник Правног факултета у Новом Саду*, 3/2004, 129-138.

¹⁷ Могућности повећања ефикасности и квалитета правосудног ситета увођењем еПравосуђа су бројне. Разменом у оквиру Правосудног информационог система (ПИС) више од милион електронских упита замењено је најмање два милиона дописа чиме је остварена уштеда од 220. милиона динара, у изјави Неле Кубуровић у представљању Извештаја Европске комисије о ефикасности правосуђа, [https://www.mpravde.gov.rs/vest/.../ministarka-kuburovic-na-pre 24.03.2022](https://www.mpravde.gov.rs/vest/.../ministarka-kuburovic-na-pre-24.03.2022).

¹⁸ Вид.: Идеја за краће трајање судских процеса, Адвокатска комора тражи тонско снимање суђења, Блиц од 25.10.2018: <https://www.blic.rs/.../ideja...krace-trajanje-sudskih-procesa-advokatska-komora...trazi 21.03.2022>

¹⁹ Т. Кесић, Т. Милићевић, М. Жарковић, „Право на компензацију жртава кривичних дела – актуелности стање и предлози *de lege ferenda*“ у: *Деликт, казна и могућности социјалне профилаксе*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2012, 315-328.

накнада штете у кривичном поступку, поступак накнаде штете би се скратио, смањило би се излагање оштећених поновном подсећању преживљених непријатности, поступак накнаде учинио јефтијнијим, али би се омогућило странкама које су обесхрабрене или немају средстава за покретање парничног поступка да остваре накнаду. Разлог којим се оправдава став о остваривању накнаде штете у кривичном поступку јесте и доношење решења о прекиду парничног поступка до окончања кривичног поступка. За разлику од вештачења у парничном поступку које је условљено динамиком поступка и заказивањем рочишта, поступања у кривичном поступку се због хитности поступка (посебно ако је окривљени у притвору) одвијају много брже.

Дужина трајања поступка, високи парнични трошкови и други испољени недостаци парнице могу се надоместити применом алтернативних метода решавања спорова. То не значи да на отклањању постојећих недостатака парнице не треба инсистирати. У проналажењу ефикасног решења спора не треба поставити услов парница или алтернативни начини за решавање спора, већ омогућити примену парнице и алтернативних метода за решавање спорова. Парницу и алтернативне начине решавања спорова не треба посматрати као супституте, већ као комплементарне поступке који ће у међусобном утицају водити ка порасту ефикасности решавања спорова. Упознавањем парничних странака са могућностима решавања спора применом алтернативних метода може се утицати на смањење броја покренутих судских поступака. У том смислу неопходно је све релевантне податке о правима оштећених и њиховој заштити учинити доступним путем on line апликација на сајтовима судова, путем брошура, али и путем медија који би организовањем гостовања познатих и признатих правника и анализом правне теорије и праксе могли значајно да утичу на информисаност појединаца о правима која су законом гарантована и могућностима њихове заштите.

Захтев за заштитом субјективних права појединаца у парничном поступку у коме се очекује од државе да предузме мере у циљу повећања ефикасности парничног поступка, али и правосудног система уопште представља ex post приступ који се односи на санирање последица настале штете. Адекватном регулативом у областима (саобраћаја, заштите на раду, медицине, санкционисању мобера и др.) у којима долази до повреде субјективних права личности, може се број оштећених значајно смањити. Ригорознијом применом закона у овим областима може се превентивно утицати на смањење вероватноће настанка догађаја који за последицу имају покретање судског поступка. Инсистирање на порасту ефикасности парничног поступка јесте од значаја, али је важно и повећање ефикасности у свим областима у којима долази до кршења права.

Циљ примене бројних мера које се предузимају у парничном поступку (увођење временског оквира, инсистирања на бољој организацији рада суда, активног учешћа странака и др.) јесте ефикасно решење спора. Ефикасно решење спора јесте решење којим су законска права одређена оној страни у спору која их највише вреднује, обавезе се додељују страни која може да их поднесе са најнижим трошковима, а трансакциони трошкови који настају јесу минимални.²⁰

3. УТИЦАЈ СУДИЈА И АДВОКАТА НА ЕФИКАСНОСТ ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА

Судија је лице које судијску функцију обавља као своју редовну и сталну делатност. Примена правила и процедура, али и могућност злоупотреба евентуалних празнина у законима или у тумачењу права, стварају проблеме у суштинском спровођењу закона, те је активност суда у томе од изузетног значаја. Да би судија могао да организује поступак у складу са принципом ефикасности, у смислу неодлагања и неодуговлачења поступка, неопходно је буде упознат са чињеницама и аргументима који су важни за сваку од страна и сам поступак. Оптерећеност судија великим бројем предмета у којима поступају и други разлози неретко утичу на неприпремљеност судија и њихово детаљније упознавање са чињеницама спора поводом кога је расправа заказана на самом рочишту. Неприпремљеност судија, али и других учесника (адвоката, вештака и др.) у парничном поступку условљава заказивање већег броја рочишта, утиче на ефикасност и дужину трајања поступка.

Чињеница да судије обављају важну функцију и да су њихове одлуке важне не само за стране у спору, већ и друштво као целину захтева обезбеђивање услова који омогућавају судијама да у раду буду независне. Независност судија се гарантује и обезбеђује начином избора судија, сталношћу и поштовањем принципа непреместивости судија (предвиђен је и гарантован Принципом 1.3 Препорука Комитета министара)²¹, али и обезбеђењем њихове материјалне независности. Циљ начела сталности судијске функције јесте побољшање рада судске власти, објективније суђење,

²⁰ R. Cooter, D., L. Runinfeld, "Economic Analysis of Legal Disputes and Their Resolution", 27 *Journal of Economic Literature*, 1989, 1067-1097.

²¹ Европска Комисија за демократију кроз право (Венецијанска Комисија), Извештај о независности судских система, део I, независност судија, www.sudije.rs/.../VK2010_IZVETAJ_O_NEZAVISNOSTI_SUDSKIH_SISTEMA.doc 17.03. 2022.

али и напредовање и усавршавање судија.²² Остварење овог циља подразумева да су лична својства судија поштење, добре намере и знање, односно да су судије стручне и достојне функције коју обављају²³, како се судијска функција не би обесмислила и претворила у супротност, уколико се схвати да је параван за нестручно и несавесно обављање судијског позива.²⁴

Захтев за обезбеђивањем независности и непристрасности судија повезан је са начином на који се судије бирају (бирократски и професионални).²⁵ У циљу остваривање независности и непристрасности судија предлаже се систем одабира на основу заслуга, који иако није савршен, успева да сведе на минимум политичке утицаје који долазе како из правосудног система, тако и ван њега.²⁶

Да би судије обављале захтевне задатке који се пред њих постављају неопходно је подстицати их и адекватно награђивати, јер врло често плате које добијају нису у складу са продуктивношћу коју остварују. Судије често добијају исте плате, а број решених случајева и учинак који имају у раду није ни приближно исти.²⁷ Иако пораст плата судија води ка њиховој већој независности, треба водити рачуна да се подстицајима не угрози статус судија.²⁸

²² С. Орловић, „Сталност судијске функције *VS*. Општи реизбор судија у Републици Србији“, *Анали Правног факултета Универзитета у Београду*, година LVIII, 2/2010, 163-186.

²³ *Ibid.*

²⁴ Т. Маринковић, „О уставности општег реизбора судија“, *Анали Правног факултета Универзитета у Београду*, година LVII, 1/2009, 283-291.

²⁵ Бирократски модел избора подразумева избор судија након завршеног школовања, припрему и тренинг судија у суду, али и мањи ниво самосталности и независности. Професионални избор подразумева припрему судија у адвокатским канцеларијама и суду, обављање судијске функције мање зависи од утицаја актера ван правосудног система чиме је остварен виши ниво независности судија у одлучивању.

²⁶ А. Бадо, „Избор судија – непристрасност и политика, компаративна анализа“, *Зборник Правног факултета у Новом Саду*, 1/2014, 277-314; М. S. Kang, J. M. Shepherd: “The Partisan Price of Justice: An Empirical Analysis of Campaign Contributions and Judicial Decision“, *New York Law Review*, 2011, Vol. 86, 70-130.

²⁷ Поред адекватног награђивања неопходно је размотрити и могућност санкционисања неефикасних судија. Често због односа који судије имају према поступцима у којима одлучују, у смислу недовољног укључивања у поступак и анализе проблема који је до поступка довео, за резултат имамо поступке који дуго трају. Недовољно познавање предмета у поступку такође отежава писање и доношење пресуда. Ако томе додамо и однос који се успоставља између странака у поступку и судија (због менталитета и личних карактеристика, али и познанстава судија и странака у поступку) јасно је да пресуда и правда у поступцима могу бити у супротности начелима парничног поступка.

²⁸ Према извештају који је урађен 2012. године плате у правосуђу у Србији биле су 2.1 пута веће од просечне плате у Србији, што је у складу са европским стандардима, где

Поред адекватног награђивања неопходно је и санкционисање, односно позивање судија на одговорност. Питање одговорности судија актуелно је како у свету, тако и код нас. Први релевантан документ којим је регулисана дисциплинска одговорност судија јесу Основна начела независности правосуђа усвојена у УН.²⁹ Поред ових начела Судијска група за ојачавање интегритета правосуђа (*Judicial Group on Strengthening Judicial Integrity*) установила је Бангалорске принципе судијског поступања. Доношењем ових принципа попуњене су празнине у међународном праву у области регулисања одговорности судија, али и дате смернице државама у процесу усвајања етичких кодекса судија.³⁰ Потреба за регулисањем одговорности судија препозната је и у Европи. У ту сврху Савет Министара је 1994. године усвојио Препоруку о независности, ефикасности и улози судија која је 2010. године ажурирана.³¹

На ефикасност рада суда поред непосредног утицаја судија утиче и подела судова и њихова територијална надлежност. Постојећа подела надлежности условила је значајан број судова и ангажовања већег броја судија. Већом територијалном надлежношћу и смањењем броја судова и адекватном анализом подручја надлежности, може се утврдити оптимална територијална надлежност којом би се обезбедила адекватна заштита права, смањили друштвени трошкови парнице и повећала ефикасност правне заштите.³²

су плате судија 2.3 пута веће од просечне зараде. Просек плата судија и тужилаца у Србији уклапа се у просек 29 земаља у које су анализом обухваћене, а износ плате у Србији већи је у односу на чак 18 земаља. Оно на шта је указано анализом односи се на „остале накнаде“ којима се стварају услови за фаворизовање појединих судија, и додатно повећавају трошкове правосудног система, *Функционална анализа правосуђа у Србији*, Мултидонаторски поверенички фонд за подршку сектору правосуђа у Србији, Светска банка, 2014, 302-303.

²⁹ На Седмом конгресу УН одржаном у Милану 1985. године одржаног на тему спречавања злочина и поступања према преступницима усвојена су наведена начела, која је касније потврдила и Генерална скупштина у својим резолуцијама 40/32 и 40/146, <https://vss.sud.rs/sr/download-file/513/UN-osnovna-nacela-nezavisnosti-sudstva>, 22.03.2022

³⁰ Принципи су усвојени од стране Економског Савета Уједињених нација, Резолуција 2006/23 о Јачању основних начела судијског понашања, 27 Јул 2006, E/PES/23, доступно на: <http://www.refworld.org/docid/46c455ab0.html>

³¹ Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers on Independence, Efficiency and the Role of Judges, CM/Rec (1994) 12 (13 october 1994).

³² Успостављањем адекватне територијалне надлежности судова којом се може остварити смањење трошкова које судови узрокују, не треба угрозити територијалну доступност која подразумева да сваки грађанин може да оствари заштиту угрожених или повређених права у институцијама које су најближе његовом месту становања. Доступност и близина институција грађанима води смањењу трошкова које стране у спору имају у остваривању својих права. Вид.: М. Милићевић, Извештај о стању у

Скраћење трајања поступака заштите права поред првостепеног обухвата и жалбени поступак. Жалбени поступак може значајно да утиче на ефикасност правосудног система, јер се жалбом продужава време трајања процеса, али и ствара такозвани „пинг-понг“ ефекат у коме се један предмет враћа на поновно одлучивање. Дужи процеси и поновно одлучивање по истом предмету воде повећању количине ангажованих ресурса. Подношењем жалби странке у парници изражавају незадовољство првостепеном одлуком, указују на неправедност решења спора или одлажу извршење пресуде. Међутим, на враћање предмета на поновно одлучивање утичу и судије, које у појединим предметима не желе да донесу правоснажну одлуку, те предмет враћају на поновно одлучивање а доношење правоснажне пресуде препуштају другим судијама.³³

Недовољно познавање правне материје, али и чињеница да поступци заштите повређених или угрожених права изискују значајно време и енергију, односно трансакционе трошкове, разлог су због кога стране у спору ангажују адвокате. Чињеница да су адвокати образовани, да поседују стручно знање и вештине, као и то да поседују адекватне и поуздане информације, подразумева да могу поузданије и тачније да процене исход парнице. Познавање права и правила по којима се поступци одвијају, али и искуство које адвокати имају када је остваривање накнаде штете у питању, може значајно да допринесе реалнијем исказивању износа у тужбеним захтевима, али и реалнијим очекивањима парничних странака.

Проблем у комуникацији адвокат-клијент односи се на интересе адвоката и клијената који су неретко супротстављени познат је као агенцијски проблем. Високо постављени захтеви за накнаду штете стварају потенцијалну могућност остваривања већег прихода адвоката у случају када је накнада контигенцијска, али и у случају њиховог дужег ангажовања како у оквиру првостепеног, тако и у оквиру другостепеног одлучивања. Интереси адвоката могу бити у супротности са интересима парничних странака, али и интересима друштва као целине. У том смислу променама у положају и понашању адвоката може значајно да се утиче на ефикасност поступака за остваривање заштите права и смањење индивидуалних и друштвених трошкова парнице.

Механизам којим би се створили услови за поступање адвоката тако да странкама омогуће бржу и ефикаснију заштиту субјективних права и не утичу на њихово финансијско исцрпљивање јесте њихово излагање

правосуђу: <https://pt.scribd.com/doc/306507100/Prof-Dr-Miroslav-Milićević-Izveštaj-o-Stanju-u-24.03.2022>.

³³ Вид.: Функционална анализа правосуђа, 150 и даље.

конкуренцији, односно тржишту. Деловањем тржишног механизма односно понуде и тражње адвокатских услуга омогућило би издвајање успешних од мање успешних или неуспешних адвоката, што би утицало на висину њихових прихода, а тиме и на ниво њиховог залагања у остваривању успеха у поступцима у којима су ангажовани. Чињеница да постоје бројне баријере, како правне, тако и економске, када је адвокатска професија у питању указује на ограничења и заштиту професије.³⁴ Укидањем баријера и излагањем адвоката конкуренцији створили би се услови у којима би се адвокатуром могли да баве адвокати чији квалитет и брзина услуга могу да задовоље потребе оштећених и повређених који их ангажују. Награђивање неуспешних, односно адвоката чији поступци трају дуже од разумног рока супротно је економској логици, али је у условима тржишне економије и неодрживо. Поред неопходности излагања тржишној утакмици на поступање адвоката које омогућава пораст ефикасности поступака може се деловати и кажњавањем адвоката чији поступци трају дуже од разумног рока, у чему значајну улогу имају судови, али и Адвокатска комора.

Повећање ефикасности парничних поступака, али и правосуђа уопште, треба тражити у повећању ефикасности у раду адвоката, а не увођењу нових професија које додатно финансијски оптерећују повређене.

4. ЗАКЉУЧАК

Инсистирањем на повећању ефикасности поступака даје се смисао правној заштити јер починиоци штете бивају кажњени, а оштећени заштићени. У супротном уколико је поступак неефикасан, права оштећених по други пут бивају повређена, једном од стране штетника, а други пут од стране система који заштиту треба да гарантује и обезбеди. Скраћењем парничног поступка повећава се ниво поверења у правосудни систем, показује брига државе и друштва о повређенима и остварује значајна уштеда ресурса апсорбованих у оквиру ове области.

Анализом у раду указано је на потребу за променама (у организацији рада судова, регулисању рада судија и адвоката и др.) у циљу повећања ефикасности парничног поступка, али наведеним предлозима потенцијалне могућности нису исцрпљене. Бројност фактора који утичу на ефикасност парничног поступка и бројност непосредних учесника од којих ефикасност

³⁴ Адвокатска комора штите своје чланове успостављањем правних баријера уласка на тржиште које се односе се на положен правосудни и адвокатски испит, године искуства и сл., али и економских баријера које подразумевају значајна финансијска средства неопходна за упис у регистар адвоката (у нашем правном систему потребно је 4.000 евра).

зависи даје могућност деловања на сваког до њих. Колико ће парнични поступак, али и правосудни систем уопште бити унапређени и колико ће се њихова ефикасност повећати условљено је укупним друштвеним напретком и приликама у земљи.

ЛИТЕРАТУРА

Бадо А., „Избор судија – непристрасност и политика, компаративна анализа“, *Зборник Правног факултета у Новом Саду*, 1/2014;

Галич А., „Ограничење могућности изношења новота и циљ грађанскога парничног поступка“, *Зборник Правног факултета у Загребу*, 63, бр. 3-4/2013, 799-820;

Kang S. M., Shepherd M. J.,: “The Partisan Price of Justice: An Empirical Analysis of Campaign Contributions and Judicial Decision“, *New York Law Review*, 2011, Vol. 86, 70-130;

Кесић Т., Милићевић Т., Жарковић М., „Право на компензацију жртава кривичних дела – актуелности стање и предлози *de lege ferenda*“ у: *Деликт, казна и могућности социјалне профилаксе*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2012, 315-328;

Кнежевић Г., „Ефикасност арбитраже и правила о сведочењу и вештачењу: Има ли места рационализацији?“, *Зборник радова Правног факултета у Загребу*, вол. 63, бр. 3-4/2013;

Cooter R., Runinfeld L. D., “Economic Analysis of Legal Disputes and Their Resolution”, *27 Journal of Economic Literature*, 1989, 1067-1097;

Кубуровић Н., у представљању Извештаја Европске комисије о ефикасности правосуђа: <https://www.mpravde.gov.rs/vest/.../ministarka-kuburovic-na-pre> 24.03.2022;

Маринковић Т., „О уставности општег реизбора судија“, *Анали Правног факултета Универзитета у Београду*, година LVII, 1/2009, 283-291;

Милићевић М., Извештај о стању у правосуђу, доступно на: <https://pt.scribd.com/doc/306507100/Prof-Dr-Miroslav-Milicevic-Izvestaj-o-Stanju-u> 24.03.2022.

Мојашевић А., „Студија о ефикасности парничних поступака пред Основним судом у Нишу“, *Теме*, бр. XXXIX, 2015, 1319-1340;

Орловић С., „Сталност судијске функције VS. Општи реизбор судија у Републици Србији“, *Анали Правног факултета Универзитета у Београду*, година LVIII, 2/2010;

Ракић-Водинелић В., „Закон о парничном поступку Србије 2011“, *Правни записи*, год II, бр. 2, 2011, 516;

Станковић Г., *Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право*, Правни факултет у Нишу, 2007, 86-89;

Салма М., „Електронска комуникација у парничном поступку“, *Зборник Правног факултета у Новом Саду*, 3/2004, 129-138;

Трива С., Дика М., *Грађанско парнично процесно право*, Народне новине, Загреб, 2004;

Европска конвенција о људским правима. Европски суд за људска права, Council of Europe, Strasbourg, www.echr.coe.int;

Европска Комисија за демократију кроз право (Венецијанска Комисија), Извештај о независности судских система, део I, независност судија, www.sudije.rs/.../VK2010_IZVETAJ_O_NEZAVISNOSTI_SUDSKIH_SISTEMA.doc 17.03. 2022.

Закон о уређењу судова, „Сл. гласник РС“, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – др. закон, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 – др. закон, 13/2016, 108/2016 и 113/2017;

Закон о парничном поступку – ЗПП, „Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014;

Закон о електронском документу („Сл.гласник РС“ бр. 51/09);

Закон о електронском потпису („Сл. гласник РС“ бр. 135/2004);

Идеја за краће трајање судских процеса, Адвокатска комора тражи тонско снимање суђења, Блиц од 25.10.2018: <https://www.blic.rs/.../ideja...krace-trajanje-sudskih-procesa-advokatska-komora...trazi> 21.03. 2022;

Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers on Independence, Efficiency and the Role of Judges, CM/Rec (1994) 12 (13 october 1994);

Основна начела независности правосуђа УН, <https://vss.sud.rs/sr/download-file/513/UN-osnovna-nacela-nezavisnosti-sudstva> 22.03.2022.

Правилник о критеријумима, мерилима, поступку и органима за вредновање рада судија и председника судова, 2015. година, доступно на: <https://vss.sud.rs/.../вредновање-рада-судија-и-председника-суд>;

Принципи су усвојени од стране Економског Савета Уједињених нација, Резолуција 2006/23 о Јачању основних начела судијског понашања, 27 Јул 2006, E/PES/23: <http://www.refworld.org./docid/46c455ab0.html>;

Функционална анализа правосуђа у Србији, Мултидонаторски поверенички фонд за подршку сектору правосуђа у Србији, Светска банка, 2014.

Danijela PETROVIĆ, Ph.D

Assistant Professor, University of Pristina in Kosovska Mitrovica

POSSIBILITIES OF IMPROVING THE EFFICIENCY OF CIVIL PROCEDURE

Summary

The insistence on resolving the issue of the efficiency of the judicial system is determined by the principle according to which delayed justice is not denied. The length of court proceedings makes justice meaningless, and it is up to the state to create conditions for a more efficient functioning of the judiciary that will enable all citizens to protect endangered and violated rights within a reasonable time. Addressing the (in) efficiency of the justice system and the savings that can be achieved is not easy. Changes in the law and reforms of the judicial system are being made in order to increase the efficiency of the system, but in practice the progress is very small, and it seems that the changes so far have not enabled adequate progress.

The need to increase the efficiency of litigation is justified, in addition to the need to protect rights within a reasonable time and the fact that litigation absorbs a significant amount of resources whose application in other areas could increase social welfare. The fact that the costs of litigation affect the level of individual welfare of litigants, but also social welfare, because the costs of the courts are borne by taxpayers, makes the activity of increasing efficiency in their implementation justified and necessary.

The analysis in the paper points out the causes of the inefficiency of the litigation procedure, the possibility of its improvement and the importance that judges and lawyers have in that. The analysis in the paper is limited to civil litigation initiated in order to protect subjective civil rights.

Key words: litigation, inefficiency, judges, lawyers.